

GIÁO DỤC SỰ ĐỒNG CẢM CHO TRẺ MẪU GIÁO 4 – 5 TUỔI THÔNG QUA TỔ CHỨC TRÒ CHƠI Ở TRƯỜNG MẦM NON

Nguyễn Giang Thuý

Học viên cao học, Trường ĐHSP Tp Hồ Chí Minh

Tóm tắt: Giáo dục sự đồng cảm cho trẻ rất quan trọng và được nghiên cứu ở nhiều khía cạnh nhưng ở Việt Nam thì nghiên cứu về sự đồng cảm cho trẻ vẫn còn hạn chế, nhất là các nghiên cứu về phương tiện giáo dục đồng cảm sao cho phù hợp với hoạt động chủ đạo vui chơi của trẻ. Chính vì thế, nghiên cứu “Giáo dục sự đồng cảm cho trẻ mẫu giáo 4-5 tuổi thông qua trò chơi” là cần thiết góp phần quan trọng trong việc tạo hứng thú cho trẻ mẫu giáo trong quá trình học. Nghiên cứu này đã đề xuất 4 biện pháp giúp giáo dục sự đồng cảm cho trẻ: Nâng cao nhận thức cho cán bộ quản lý, giáo viên về giáo dục sự đồng cảm cho trẻ; Xây dựng kế hoạch giáo dục đồng cảm thông qua trò chơi; Giáo viên thực hiện vai trò hỗ trợ trẻ trong quá trình tổ chức trò chơi; Thiết kế, cải biên một số trò chơi và tạo tình huống chơi.

Từ khóa: giáo dục, sự đồng cảm, trẻ mẫu giáo; trường mầm non.

EDUCATING EMPATHY FOR 4–5-YEAR-OLD PRESCHOOL CHILDREN THROUGH ORGANIZED PLAY IN PRESCHOOL

Nguyen Giang Thuy

Master's Student, University of Education, Ho Chi Minh City

Abstract: Educating empathy in children is of great importance and has been studied from various perspectives. However, in Viet Nam, research on empathy education for children remains limited, particularly studies focusing on methods that align with children's primary activity of play. Therefore, the study “Educating Empathy for 4–5-Year-Old Preschool Children Through Organized Play” is essential, contributing significantly to fostering preschoolers' engagement in the learning process. This study proposes four measures for empathy education in children: raising awareness among administrators and teachers about empathy education; developing empathy education plans through play; teachers supporting children in the process of organizing play; and designing or adapting games and creating play scenarios.

Keywords: education, empathy, preschool children, preschool.

Nhận bài: 18/10/2024

Phản biện: 15/11/2024

Duyệt đăng: 19/11/2024

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Đồng cảm là một trong những kỹ năng xã hội quan trọng cần được giáo dục ngay trong thời thơ ấu vì các nhà khoa học đã chứng minh rằng sự đồng cảm (SDC) tiềm ẩn trong mỗi đứa trẻ và cần phải tác động bằng các biện pháp giáo dục để giúp trẻ phát triển khả năng đó (Hoffman, 2001). Hơn nữa, đặc điểm tình cảm, xúc cảm, tính dễ xúc động của trẻ mầm non đang phát triển mạnh mẽ (nhất là giai đoạn 4-5 tuổi) sẽ là điều kiện thuận lợi để phát triển đồng cảm cho trẻ. Ở độ tuổi mầm non khi giáo dục về lòng nhân ái mà cốt lõi là đồng cảm không chỉ xây dựng nền tảng đạo đức tốt đẹp mà còn là động lực để trẻ phát triển toàn diện theo hướng tích cực (Trần Thị Trọng, 1991). SDC giúp trẻ nhận biết cảm xúc của người khác qua đó thể hiện sự quan tâm, chia sẻ, giúp đỡ nhằm giúp trẻ tạo lập được các mối quan hệ tích cực, sống hòa đồng, chấp nhận sự khác biệt và thấu hiểu người

khác, có thể giải quyết những tình huống khó khăn của cuộc sống, hạn chế những xung đột có thể xảy ra.

Giáo dục SDC đã được đề cập đến trong chương trình giảng dạy ở trường mầm non trong lĩnh vực phát triển tình cảm - kỹ năng xã hội, thể hiện qua những nội dung giáo dục: nhận biết và thể hiện cảm xúc phù hợp với hoàn cảnh, biết yêu mến, quan tâm và giúp đỡ mọi người...(Bộ Giáo dục và đào tạo, 2009). Tuy nhiên, trong thực tế việc giáo dục SDC cho trẻ tại trường mầm non vẫn còn nhiều hạn chế mặc dù đây là mục tiêu rất quan trọng trong lĩnh vực phát triển tình cảm xã hội cho trẻ, nhất là thiếu các phương tiện giáo dục đồng cảm phù hợp với hoạt động vui chơi chủ đạo của trẻ. Chính vì thế mà tác giả lựa chọn trò chơi như một phương tiện để giáo dục đồng cảm cho trẻ qua bài viết “Giáo dục sự đồng cảm cho trẻ

mẫu giáo 4-5 tuổi thông qua trò chơi”.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Khái niệm giáo dục sự đồng cảm cho trẻ thông qua trò chơi

SĐC là một phẩm chất được nhiều nhà tâm lý học – giáo dục học nhấn mạnh và xem như là một yếu tố bẩm sinh có thể uốn nắn và phát triển nhờ các biện pháp can thiệp của giáo dục (Ratka, 2018). Giáo dục SĐC cho trẻ thông qua trò chơi là quá trình tác động có mục đích, có kế hoạch thông qua các hoạt động và tương tác trong lúc chơi nhằm giúp trẻ biết đặt mình vào vị trí của người khác để nhận biết cảm xúc của họ, qua đó thể hiện nhận thức, hành vi và thái độ đồng cảm của bản thân phù hợp với những hoàn cảnh cụ thể.

Trò chơi là phương tiện hữu hiệu để giáo dục SĐC cho trẻ vì các hành động chơi, nhiệm vụ chơi trong khi trẻ chơi đã mang đến những hiệu quả thiết thực trong việc giúp trẻ khám phá và thể hiện cảm xúc, biết điều chỉnh các hành vi theo chuẩn mực, thể hiện sự yêu thương, cảm thông, quan tâm, chia sẻ - là những yếu tố của SĐC mà trẻ cần phải hình thành và phát triển trên con đường trưởng thành của mình (Chu Thị Hồng Nhung, 2017). Trẻ có thể tham gia vào hầu hết các loại trò chơi và giáo viên có thể sử dụng trò chơi như một phương pháp, một phương tiện, một hình thức hiệu quả để giáo dục SĐC cho trẻ 4-5 tuổi vì đây chính là lứa tuổi hoàn thiện của hoạt động vui chơi (Nguyễn Thị Hòa, 2011). Thông qua trò chơi, trẻ lĩnh hội kiến thức và kinh nghiệm theo cách thức đặc biệt và gần gũi với trẻ, phù hợp với khả năng, nhu cầu và hứng thú của trẻ.

2.2. Một số biện pháp nâng cao hiệu quả giáo dục sự đồng cảm cho trẻ 4-5 tuổi thông qua trò chơi

2.2.1. Nâng cao nhận thức cho cán bộ quản lý, giáo viên về giáo dục sự đồng cảm cho trẻ 4-5 tuổi thông qua trò chơi

Cán bộ quản lý lên kế hoạch mời chuyên gia về trường tập huấn chuyên đề giáo dục SĐC cho trẻ thông qua trò chơi. Thông qua tập huấn, giáo viên nắm được khó khăn, thuận lợi, điểm yếu - điểm mạnh của bản thân trong quá trình giáo dục đồng cảm thông qua trò chơi, từ đó có phương hướng khắc phục điểm yếu và phát huy điểm mạnh. Dưới sự tập huấn, giải đáp thắc mắc của chuyên gia, giáo viên trao đổi, học hỏi kinh nghiệm với đồng nghiệp, tự tìm kiếm thêm tài liệu giúp giáo viên nhận thức rõ ràng và tự tin hơn khi tổ chức quá trình giáo dục SĐC cho trẻ thông qua trò chơi.

Nhà trường tổ chức các buổi chuyên đề, lên tiết mẫu, sinh hoạt chuyên môn để giúp giáo viên cùng nhau đánh giá, nhận xét, học hỏi, trao đổi kinh nghiệm, trực tiếp trải nghiệm những khó khăn, thuận lợi trong quá trình sử dụng trò chơi giáo dục đồng cảm cho trẻ. Tổ chức cuộc thi thiết kế trò chơi, khuyến khích giáo viên xây dựng, cải biên, sưu tầm các trò chơi nhằm tích hợp vào quá trình giáo dục SĐC cho trẻ. Nhà trường cũng tìm kiếm, giới thiệu các nguồn tài liệu chính thống, tạo điều kiện để giáo viên tham gia các khóa học, các buổi hội thảo trực tiếp hoặc online về cảm xúc; tham gia các nhóm dạy về kỹ năng sinh hoạt - tổ chức trò chơi mở ra cơ hội tiếp xúc với nhiều nguồn trò chơi và gia tăng năng lực cải biên, thiết kế trò chơi giáo dục đồng cảm cho trẻ.

Mỗi giáo viên được hỗ trợ để xây dựng kế hoạch giáo dục SĐC cho trẻ thông qua trò chơi phù hợp với đặc điểm tâm sinh lý, khả năng, hứng thú và nhu cầu của trẻ. Kế hoạch được xây dựng theo hướng tích hợp theo chủ đề. Theo đó sẽ có những chủ đề phù hợp để dạy về đồng cảm như trường mầm non, gia đình, bản thân, nghề nghiệp, động vật, thiên nhiên. Kế hoạch giáo dục đồng cảm qua trò chơi là bản dự định nội dung công việc sẽ làm và cách thức tiến hành được phân bố theo thời gian nhất định. Kế hoạch thể hiện rõ mục tiêu giáo dục đồng cảm phù hợp với khả năng của trẻ và loại trò chơi. Lựa chọn nội dung, phương pháp, hình thức, phương tiện giáo dục đồng cảm, các trò chơi, dự kiến các tình huống và cải biên trò chơi để nâng cao dần yêu cầu của trò chơi và gia tăng hứng thú cho trẻ. Dự định các phương tiện cần thiết để tổ chức trò chơi: địa điểm, thời gian, đồ dùng đồ chơi. Trong kế hoạch cũng tính đến việc đánh giá, nhận xét kết quả chơi của trẻ. Xây dựng kế hoạch giáo dục SĐC thông qua trò chơi tuân theo quan điểm lấy trẻ làm trung tâm, đề cao vai trò tích cực tương tác hoạt động giao tiếp của trẻ và vai trò hỗ trợ linh hoạt của giáo viên.

2.2.2. Xây dựng kế hoạch giáo dục đồng cảm thông qua trò chơi

Mời chuyên gia tập huấn cho giáo viên nắm được các bước lập kế hoạch giáo dục đồng cảm thông qua trò chơi bao gồm các nội dung: Xác định mục tiêu, nội dung giáo dục đồng cảm; Lựa chọn trò chơi phù hợp với mục tiêu, nội dung giáo dục đồng cảm; Tích hợp trò chơi vào các hoạt động của trẻ; Xác định trò chơi phù hợp với khả năng, hứng thú và nhu cầu của trẻ; Dự kiến những phương án, cải biên trò chơi; Chuẩn bị phương

tiện thực hiện trò chơi: môi trường, không gian, đồ dùng đồ chơi; Đánh giá kết quả chơi

Cùng chuyên gia xây dựng một kế hoạch mẫu về giáo dục đồng cảm thông qua trò chơi cho trẻ 4-5 tuổi nhằm giúp giáo viên có cơ hội tiếp xúc trực tiếp với kế hoạch, trao đổi, giải đáp thắc mắc từ đó mạnh dạn thực tập xây dựng cho lớp một kế hoạch giáo dục đồng cảm thông qua trò chơi. Chính qua việc tự tay xây dựng một kế hoạch giáo dục giáo viên sẽ biết bản thân còn lúng túng ở đâu, đã làm tốt bước nào và bước nào cần trau dồi thêm. Kế hoạch phải mang tính khả thi, được xây dựng rõ ràng, cụ thể, thuận lợi cho việc thực hiện theo thời gian và hướng tới mục tiêu cao hơn nhằm đảm bảo nguyên tắc phát triển liên tục.

2.2.3. Giáo viên thực hiện vai trò hỗ trợ trẻ trong quá trình tổ chức trò chơi theo quan điểm lấy trẻ làm trung tâm nhằm giáo dục sự đồng cảm

Dự kiến kế hoạch vui chơi để giáo dục đồng cảm là bước rất quan trọng để giáo viên có định hướng rõ ràng khi sử dụng trò chơi như là phương tiện, phương pháp và hình thức giáo dục đồng cảm đạt hiệu quả hơn. Trước khi xây dựng kế hoạch, giáo viên phải tìm hiểu mong muốn, nhu cầu và khả năng của trẻ giúp xác định mục tiêu đồng cảm, lựa chọn nội dung chơi phù hợp với kinh nghiệm và khả năng của trẻ; tránh tình trạng trò chơi có nội dung quá dễ hoặc quá khó làm cho trẻ mau chán. Ngoài ra, dự kiến kế hoạch phải xây dựng môi trường cho trẻ chơi với đồ dùng đồ chơi phong phú, mang tính giáo dục, thẩm mỹ và an toàn.

Giáo dục đồng cảm thuộc lĩnh vực tình cảm - kỹ năng xã hội nên giáo viên cần tạo ra môi trường giáo dục cảm xúc để trẻ cảm nhận được sự yêu thương, gần gũi, thân thiện giữa cô và trẻ, giữa trẻ với trẻ trong suốt quá trình chơi. Vì thế ngôn từ, nét mặt, cử chỉ và hành vi của giáo viên phải thể hiện được tình thương, sự quan tâm một cách cụ thể. Giáo viên khuyến khích trẻ đưa ra những lựa chọn hay quyết định theo nhu cầu, hứng thú của trẻ trong khi chơi: tự do lựa chọn góc chơi, trò chơi, nhóm chơi, đồ chơi, vai chơi, cải biên trò chơi theo cách nào? Đôi khi trong khi chơi, trẻ sẽ thay đổi luật chơi phù hợp với tình hình thực tế đang diễn ra.

Quan sát, lắng nghe, hỗ trợ trẻ trong quá trình chơi theo quan điểm lấy trẻ làm trung tâm. Điều này rất quan trọng trong quá trình sử dụng trò chơi giáo dục đồng cảm cho trẻ 4-5 tuổi. Giáo viên nắm vững quy trình tổ chức chơi đối với trò chơi cũ và

trò chơi mới nhằm giúp trẻ nắm vững cách chơi, luật chơi và tham gia chơi. Tạo cơ hội, khuyến khích mọi trẻ tham gia tích cực vào trò chơi. Cô quan sát không chỉ nhằm chú ý sự an toàn của trẻ mà còn hỗ trợ trẻ xử lý các tình huống xảy ra trong khi chơi. Giáo viên có thể tận dụng những tình huống xảy ra trong khi trẻ chơi nhằm giúp trẻ trải nghiệm, học cách giải quyết vấn đề bằng lời nói, học cách thỏa thuận theo hướng đồng cảm cho trẻ. Giáo viên không vội vàng can thiệp ngay khi chưa thực sự cần thiết. Giáo viên luôn tin tưởng, khuyến khích, khen ngợi trẻ kịp thời, tránh chê cười trẻ.

Giáo viên tổ chức đa dạng các loại trò chơi giáo dục đồng cảm: đóng vai theo chủ đề, đóng kịch, trò chơi học tập, trò chơi vận động, trò chơi dân gian, trò chơi âm nhạc. Có như thế trẻ mới cảm thấy hào hứng vì nhiều trò chơi khác nhau. Không những thế, giáo viên cần chú ý để thiết kế mới hoặc mở rộng nội dung, nâng cao độ khó của trò chơi nhằm nâng cao dần mục tiêu giáo dục đồng cảm cho trẻ. Giáo viên cần khéo léo lựa chọn các trò chơi giáo dục đồng cảm tích hợp vào các hoạt động giáo dục cho phù hợp với mục đích của hoạt động và không gian hoạt động.

2.2.4. Thiết kế, cải biên một số trò chơi và tạo tình huống chơi nhằm giáo dục sự đồng cảm cho trẻ 4-5 tuổi

Trò chơi để giáo dục SĐC cho trẻ phải là loại trò chơi mô phỏng lại cuộc sống của người lớn, đặc biệt là những mối quan hệ xã hội thể hiện các chuẩn mực đạo đức, tình cảm giữa con người với con người. Vì thế cần chọn những trò chơi có nội dung lành mạnh, bổ ích, phản ánh những mối quan hệ tích cực giữa người với người trong xã hội, tránh những trò chơi bạo lực, những trò chơi phản ánh các hiện tượng tiêu cực trong cuộc sống vì trẻ có thể học những thói hư tật xấu đó rất dễ dàng (Nguyễn Ánh Tuyết, 2006). Để việc tổ chức trò chơi thật sự lôi cuốn và hiệu quả trong việc giáo dục SĐC, giáo viên cố gắng tìm tòi, cải biên, sáng tạo thêm nhiều trò chơi giúp trẻ thêm hứng thú và nâng cao năng lực đồng cảm trong khi chơi. GV và trẻ cùng thảo luận để đưa ra trò chơi mới hoặc cải biên trò chơi.

Thiết kế, cải biên trò chơi giáo dục đồng cảm

Bước 1: Xác định mục tiêu giáo dục đồng cảm để xây dựng nội dung trò chơi.

Bước 2: Lựa chọn hành động chơi bao gồm các hành động được thể hiện trong khi chơi nhằm thực hiện nhiệm vụ, mục tiêu đồng cảm nào trong

trò chơi. Hành động chơi phù hợp với mục tiêu đồng cảm và khả năng, hứng thú của trẻ 4-5 tuổi.

Bước 3: Xác định luật chơi, đưa ra những quy định chung buộc người chơi phải tuân theo. Luật chơi phải rõ ràng, chính xác và dễ hiểu sẽ giúp trẻ nắm được luật chơi và tham gia tích cực vào trò chơi. Luật chơi có thể thay đổi tùy theo thỏa thuận của những người cùng chơi khiến cho trò chơi có thể được cải biên tạo hứng thú và thúc đẩy khả năng đồng cảm của trẻ phát triển hơn.

Bước 4: Đặt tên trò chơi đơn giản, ngắn gọn nhưng dễ hiểu và thu hút trẻ, khi nghe tên trò chơi là trẻ háo hức muốn chơi. Ngoài ra, tên trò chơi cũng thể hiện nhiệm vụ của trò chơi. Ví dụ trong trò chơi “Giải cứu” trẻ hiểu rằng phải đi tìm kiếm, giải cứu ai đó. Giáo viên và trẻ có thể cùng đặt tên cho trò chơi.

Xây dựng tình huống chơi giáo dục đồng cảm

Trong quá trình chơi của trẻ luôn nảy sinh những tình huống bất ngờ, giáo viên có thể tận dụng các tình huống đó hoặc có thể tạo ra những tình huống chơi có vấn đề nhằm giáo dục đồng cảm thông qua hành động trẻ xử lý tình huống. Trẻ 4-5 tuổi quen thuộc với trò chơi đóng vai theo chủ đề với những nội dung đơn giản mà không được mở rộng khiến trẻ cảm thấy nhàm chán. Việc giáo viên tạo ra tình huống chơi mới, hướng đến mục tiêu giáo dục đồng cảm là cơ hội tốt để trẻ

phát triển khả năng đồng cảm của bản thân. Ví dụ, tại góc chơi siêu thị, giáo viên tạo tình huống một em bé đang khóc lóc, sợ hãi vì đi lạc. Lúc này giáo viên nhập vai khách hàng để gợi mở cách giải quyết vấn đề bằng cách kích thích cảm xúc đồng cảm nơi các “khách hàng, nhân viên siêu thị” giúp an ủi em bé, tìm cách giúp em bé tìm mẹ; hoặc tạo tình huống lớp học có bạn mới đến có làn da đen nên các bạn không thích chơi và chế nhạo thì giáo viên đóng vai bạn học cùng lớp và có những lời nói, hành động khơi gợi SDC nơi các bạn biết tôn trọng sự khác biệt và không chế nhạo bạn. Giáo viên bao quát và khuyến khích trẻ quan tâm đến cảm xúc của các bạn cùng chơi và tìm cách giải quyết vấn đề dựa trên cảm xúc đồng cảm. Giáo viên chỉ là người gợi mở vấn đề, không xử lý vấn đề thay trẻ.

III. KẾT LUẬN

Các biện pháp được đề xuất đều có những mặt thuận lợi và khó khăn riêng nhưng đều nhằm mục đích nâng cao hiệu quả giáo dục SDC thông qua trò chơi cho trẻ 4-5 tuổi. Bốn biện pháp có mối liên hệ tác động hỗ trợ lẫn nhau. Quá trình giáo dục SDC cho trẻ 4-5 tuổi thông qua trò chơi đòi hỏi giáo viên sử dụng đồng bộ các biện pháp này nhằm mang đến hiệu quả mong muốn trong quá trình giáo dục đồng cảm thông qua trò chơi.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2021). *Thông tư Ban hành chương trình giáo dục mầm non*.
- Chu Thị Hồng Nhung. (2017). *Giáo dục lòng nhân ái cho trẻ 5-6 tuổi qua trải nghiệm ở trường mầm non* [Luận án tiến sĩ khoa học giáo dục học]. Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam.
- Đình Văn Vang. (2009). *Tổ chức hoạt động vui chơi cho trẻ mầm non*. NXB Đại học Sư Phạm Hà Nội.
- Feshbach, N. & Feshbach, S. (1969). The relationship between empathy and aggression in two age groups. *Developmental Psychology* 1 (2), 102-107
- Forman, D. R., Aksan, N and Kochanska, G. (2004). “Toddlers’ responsive imitation predicts preschool-age conscience.” *Psychological Science* 15: 699-704.
- Hoffman, M. L. (2001). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Ratka, A. (2018). Empathy and the development of affective skills. *Am J Pharm Educ*. 2018;82(10):7192. doi: 10.5688/ajpe7192
- Nguyễn Thị Hòa. (2011). *Giáo dục học mầm non*. NXB Đại học Sư phạm.
- Nguyễn Ánh Tuyết. (2006). *Giáo dục hành vi văn hóa cho trẻ em*. NXB Giáo Dục
- Trần Thị Trọng. (1991). *Giáo dục đạo đức cho trẻ mẫu giáo*. NXB Giáo dục, Hà Nội